

Algunes nocions sobre l'home llop a Brasil i Argentina

La llegenda de l'home llop a Sud-Amèrica és importada. No hi ha llops en este continent. El més pròxim és l'aguarà guazú -del guaraní "rabosot gran" o llop de crin d'Argentina, Brasil i Paraguai que si bé és de la família dels cànids, realment no és un llop. Però això no va ser un problema per a Brasil per incorporar-ho al seu elenc de transformacions zooantròpiques. Del sud d'este país va passar a les províncies del nord de l'Argentina que és on està més estesa.

Vegem els que ens diu Juan Bautista Ambrosetti (1865-1917), un naturalista i folklorista en un article publicat en 1896. Comença amb uns versos escoltats a Brasil:

«Dentro do meu peito tenho
una dor que me consome;
ando comprindo o meu fado
En trages de lobisome»

Els versos anteriors, que vaig sentir cantar una vegada en la província de Riu Gran del Sud a un paísà, en un ball, em van cridar fortament l'atenció, sobretot la paraula «lobisome», el significat de la qual tracte d'esbrinar. Molta estranyesa va causar la meua pregunta sobre una cosa tan sabuda per allí, i a força d'insistència, vaig aconseguir que se'm donara la següent explicació:

El ser *lobisome* és condició fatal del setè fill mascle seguit, i, si és la setèma filla femella seguida, serà llavors bruixa.

El *lobisome* és la metamorfosi que patix el mascle en un animal semblant al gos i al porc, amb grans orelles que li tapen la cara i *amb* les que produïx un soroll especial. El seu color varia en blanc groguenc o negre, segons siga l'individu blanc o negre.

Tots els divendres, a les dotze de la nit, que és quan es produïx eixa transformació, ix el *lobisome* per dirigir-se

als femers i galliners, on menja excrements de qualsevol classe, que constituïxen el seu principal aliment, com també les criatures fins i tot les no batejades.

En estes corregudes sosté formidables combats amb els gossos, que, a pesar de la seua destresa, mai poden fer-li res, perquè el *lobisome* els aterrix amb el soroll produït amb les seues grans orelles.

Si algun de nit trobara al *lobisome*, i sense conèixer-ho el ferira, immediatament cessaria l'encant i recobriria la seua forma primitiva d'home manifestant-li, enmig de les més vives protestes, la seua profunda gratitud per haver fet desaparèixer la fatalitat que pesava sobre ell.

La gratitud del *lobisome* redimit és, no obstant això, de les més funestes conseqüències, perquè tractarà d'exterminar, per tots els mitjans possibles, al seu benefactor. De manera que el millor, quan se'l troba, és matar-ho sense exposar-se a eixes desagradables gratituds.

L'individu que és *lobisome*, generalment, és prim, alt, de mal color i malalt de l'estómac perquè diuen que, donada la seua alimentació, és conseqüència esta afecció, i tots els dissabtes ha de guardar llit forçosament, com resultat de les aventures de la nit passada. Esta creença està tan arrelada entre alguna d'eixa gent que no sols assegura haver vist, sinó que també, amb gran misteri, assenyala l'individu sindicat de *lobisome*, mostrant-ho amb recel, i fa d'eixe home una espècie de pària» (Ambrosetti 1896).

La descripció d'Ambrosetti és prou vàlida tant per a les províncies argentines del nord-est com per als estats del sud de Brasil i s'inspira en una llegenda anterior arribada amb els europeus ja que en este continent també estava present la qüestió del sèptim fill mascle.

A Brasil, no obstant això, s'afegeixen altres circumstàncies que poden desencadenar el fenomen com ser fill de l'adulteri o d'incest; fill de pares excomunicats, ser el primer mascle nascut després d'una sèrie de set dones o patir algunes malalties com el paludisme o l'anèmia. En este últim cas, el licàntrop necessita sang aliena per recuperar la salut perduda.

El *lobisome* brasiler pot tornar a la seua antiga condició d'home si se'l ferix fins a fer-lo sagnar. En eixe moment es manifesta el diable que acudix per llepar la sang vessada. Això sí, qui l'allibere no pot mullar-se amb la sang abocada per la bèstia o seguirà els seus passos, iniciant un nou cicle.

En l'aparició de la figura del dimoni, podem veure com el cristianisme ha deixat la seua petjada en la creença animista de l'home llop.

En el cas dels "lobizons" argentins, les diversitats locals es plantegen ja en la manera d'anomenar-los: "lobisome", "lobisonte", "bison", "bolisón", "luisome", "luisón", "horitzonte" són algunes de les variants registrades per l'antropòloga Berta E. Vidal de Battini a les províncies argentines de Formosa, Chacó, Misiones, Corrientes, Entre Rios, Santa Fe i Buenos Aires (Fondebrider 2004).

Segons la folklorista de Bota Marta Blanche (n. 1933):

«Al *luisón* se'l pot percebre com a home o com a animal. Generalment, el seu aspecte és malaltís i feble. El descriuen com una persona d'accentuada pal·lidesa, de cutis groguenc, ullerosa, amb parpelles inflades i amb olor nauseabunda. Amb menor freqüència se'l representa amb cabells i ungles llargs, totalment pelut o amb èczemes en el rostre. De vegades, els gossos el segueixen. En el seu estat humà, els informadors ressalten la falta de vigor del *luisón*, en tant que altres el presenten com un home amb tendència cap a les formes animals.

Tots els entrevistats coincidixen en que el *luisón* es pot transformar en un gos. [...] Com a animal, el *luisón* té característiques peculiars: és més gran que un gos comú, d'un color fosc o negre; té pèl llarg, orelles grans i una mirada flamejant que hipnotitza. A vegades se'l percep com un gos furiós, al qual no li creix el pèl en el front i que camina amb el cap ajupit» (Blanche 1982).

La folklorista Vidal de Battini (1900-1984) arreplega en els seus *Cuentos y leyendas populares de la Argentina*, una narració de Juan León Pereyra de la província de Formosa, qui en 1954 va comptar com

el seu veí, una certa mitjanit, havia sentit que els gossos lladraven i

«Es va alçar a veure que era. I va veure que el *lobizón* va entrar en la quinta d'ell. I la senyora li va dir si no volia el fusell. I ell li va dir que no li porte perquè no s'ha de matar si no té la bala beneïda en tres esglésies. I tampoc va dir que la llanterna il·luminaria, perquè si no té la pila beneïda no il·lumina. I el senyor el va veure que va eixir i es va rebolcar en l'arena, i com un gos es va alçar i se'n va anar dret al cementeri. I els divendres i els dissabtes ix això. A la mitjanit ix. Eixe és el *lobizón*. Tots ho saben» (Vidal de Battini 1984).

Un altre testimoni arreplegat per Vidal Battini en 1953 és el de José Silvero, de la província del Xacó:

«En ma casa comptava una serventa que ella coneixia una senyora que s'havia casat amb un *lobizón* i que una vegada li havia passat un cas molt terrible. A la senyora li havien dit que el seu espòs era *lobizón*, però ella no ho creia. Diu que una nit havia anat a buscar provisions al magatzem i caminava amb un mocador celeste. Diu que un gos gran li va saltar i se li va agarrar del mocador. Diu que després el gos la va deixar. Diu que en tornar a la casa li va veure el marit entre les dents trossos de fils celests i llavors es va adonar que era *lobizón* i es va disparar» (Vidal de Battini 1984).

Luis Maidana, un altre testimoni també del Chaco del mateix any oferia la seua versió:

«Este cas em va succeir a mi. Totes les nits entrava en el depòsit on jo era un gos gran i negre, però mai el veia eixir. Llavors una nit vaig convidar un altre xic per poder atrapar-li posant una trampa. I quan vam veure que va entrar, tanquem amb clau, i ho deixem per revisar al matí següent. Però com se sentia gran moviment en el quart,

cridem a la policia. I el policia tampoc s'anime a revisar, i ho deixem per a quan es faci de dia. I a l'altre dia van obrir la porta i va aparèixer un home assentat a la gatzoneta, i eixe era el sèptim fill d'una família del poble.

El *lobizón* s'alimenta de fems de gallina i d'ossades. Per a convertir-se en *lobizón* la persona dóna set voltes sobre un cuiro de vaca o sobre la terra i ha de dir unes paraules que són de bruixeria. I per tornar a ser persona torna a donar altres set voltes i dir altres paraules.

Quan està en forma de *lobizón* té la manya d'espantar a les persones i les pot matar, perquè està com un animal endimoniat, feroç, que ha d'atacar i matar» (Vidal de Battini 1984).

El padrinatge presidencial

Al'Argentina hi ha el costum del padrinatge presidencial per als sèptims fills mascles. Segons va escriure l'historiador policial Andrés I. Flores existia un ús semblant a Rússia, en els temps de la tsarina Caterina II (1729-1796). Va ser justament durant eixe període, quan van emigrar a Rússia grans grups d'alemanys nadius de les regions de Hesse, Palatinat i Baviera per expressa invitació de la sobirana, instal·lant-se cap a 1763 en les riberes del Volga atrets per les exempcions de càrregues fiscals per a ells i els seus descendents, i d'haver de complir amb el servici militar. Però amb la defunció de la tsarina les promeses es van diluir i els "alemanys del Volga" –com se'ls va denominar– van emigrar, primer a Amèrica del nord i després a Brasil (1876) i a Argentina (1878). En eixe context ha d'entendre's la següent notícia publicada pel diari *La Premsa*, el 27 d'octubre de 1907:

«En el poble de Coronel Pringles, de la província de Buenos Aires, acaba de realitzar-se una cerimònia interessant i nova, ja que es tracta d'un acte que és el primer en el seu gènere celebrat al nostre país. Es tracta del baptisme del sèptim fill de l'agricultor rus senyor Enrique Brest, pare de set barons consecutius, haguts de la seua esposa, la senyora Apol·lònia Holmann, també russa. El senyor Brest,

recordant el costum existent a Rússia, que el tsar concedix al súbdit que és pare de set barons consecutius, l'honor de ser padrí del sèptim, va sol·licitar el mateix privilegi del president de la República, a la petició del qual va accedir el Dr. Figueroa Alcorta, prèvies les justificacions del cas» (Flores 1972).

El costum va començar a principis del segle XX i es va mantenir fins que el 24 de desembre de 1973 el Decret 848 del Poder Executiu, firmat sota la presidència de Juan Domingo Perón, ho va convertir en llei. Reproduïm una part de l'articulat:

«Vist la comanda formulada pel Govern de la província de Tucuman, perquè s'incloga al sexe femení en el padrinatge que en l'actualitat efectua el president de la nació al sèptim fill mascle i considerant:

Que l'any 1907, el llavors president de la nació, Dr. José Figueroa Alcorta, va accedir a la primera demanda de padrinatge sol·licitat per un resident en el país, de nacionalitat russa.

Que des de llavors, invariablement, tots els primers magistrats van atorgar el padrinatge, a demanda de la part, fins convertir-se este acte en costum tradicional.

Que resulta oportú donar-li forma jurídica, estenent el dit benefici a les dones, en les mateixes condicions que els homes.

Per això, el president de la nació decreta:

Art. 1: Institúix el "padrinatge presidencial" per als sèptims fills a qui corresponga, d'acord amb les lleis vigents, la condició de natus.

Art. 2: Els cònjuges que desitgen obtenir el padrinatge presidencial hauran de reunir els requisits següents:

- a. Tenir set (7) fills barons o set (7) filles dones, tots vius a la data del baptisme del sèptim, sense que siga impedimena que, intercalat entre els 7 barons haja nascut algun altre ser del sexe femení, o entre les dones, algun del sexe masculí;

- b. El padrinatge es concedix al sèptim fill mascle i/o a la sèptima filla femella, per orde cronològic de naixement;
- c. Els 7 fills han de ser haguts en legitime matrimoni o
- d. Legitimats els existents per enllaç dels seus progenitors d'acord amb les lleis vigents, abans del baptisme del sèptim;
- e. Els pares hauran d'acreditar bona conducta i bon concepte moral.

Art. 3º: El padrinatge presidencial consistix en l'atorgament d'una medalla d'or recordatòria, les característiques del qual seran establides, amb caràcter general, per La Direcció General de Cerimonial i Audiències de la Presidència de la nació» (Flores 1972).

La Llei 20.843, promulgada quasi un any després, va establir a més que tots els apadrinats disposarien d'una beca per realitzar estudis fins a la universitat, contemplant «la provisió de llibres i útils i tot l'inherent a l'allotjament, alimentació i recreació del becari» (Flores 1972).

Vigència de la creença a Brasil

Fins a un cert punt la creença en els *lobisome* i *lobisón* segueix viva. En Pratânia, en la regió de Botucatu, s'han descrit en els últims deu anys algunes trobades amb el *lobisome*.

RPC TV, divulgava a principis d'abril de 2012 un succés ocorregut en Jacarezinho, al nord de Rio de Janeiro. Segons els testimonis un home llop rondava la ciutat amb què es van generar temors (Assista... 2012).

Més recentment, a principis de febrer de 2014, el portal de notícies www.bomdlafeira.com.br es feia eco que un suposat *lobisomen* portava espantant al voltant d'un mes als veïns de Murilo Leite, en el municipi de São Gonçalo, a l'estat de Rio. Segons pareix també era el responsable de la matança d'animals en la regió. Com a resultat, hi havia persones que s'armaven amb armes blanques per a defensar-se per si es trobaven amb el suposat monstre.

Marcio Dos Santos va resumir una de les topades amb la bèstia. “El xic venia de treballar, va sentir un soroll en la carretera, va mirar cap enrera i va veure un animal gran que va saltar unes quatre vegades. Va eixir corrents cap a casa, va cridar a a sa mare. Quan la senyora va obrir la porta també va veure la bestiola corrents cap a la casa. El xic llavors va entrar i es va desmaiari de la por” (São Gonçalo... 2014). Rita de Cássia narrava un altre cas: “Un conegut anava cap a casa, va abaixar de l'autobús i quan va mirar cap enrera, va veure la bestiola que ho perseguia. Es va angoixar tant que va acabar a l'hospital”. A més afegia que els veïns dubtaven si realment és un *lobisomen* o era un xucla-cabres, una nova bèstia llegendària importada de Puerto Rico a la qual s'atribuïxen la mort de nombrosos animals domèstics en zones rurals (São Gonçalo... 2014).

També en el nord d'Argentina

En la premsa Argentina també han aparegut notícies en els últims anys sobre el *lobizón*. Al juny de 2000 disset persones que es trobaven en una reunió familiar a Concepció del Bermejo (província de Chacó) van denunciar i van assegurar haver vist i apallissat a un *lobizón*. Segons la seua declaració va aparèixer en el pati de la casa assemblant-se a un gos amb orelles penjants i grans i les potes s'assemblaven a les d'un xiquet. El color era groc i marró. Segons pareix van ser atacats per la bèstia i es van defensar amb distints elements fins aconseguir assetjar-lo en una estança on el van colpejar amb pals, unes aixades i rajoles. D'acord amb els testimonis “l'animal no cridava [...] I després el traïem com a mort i ho lliguem a un arbre, però, veja vostè, va eixir corrents i va creuar la ruta com si res li haguérem fet” (Concepció del Bermejo convulsionada... 2000). Va haver-hi algun testimoni addicional. La policia va comunicar que havia arreglat mostres de sang, pelatge i d'altre material biològic que van ser enviats al laboratori de policia provincial. Els pèrits van descartar que les mostres de sang correspongueren a un ésser humà, a pesar que “no hi havia elements suficients per a determinar a quin animal podrien pertànyer” ([Els professionals... 2000]). La versió oficial més estesa va ser que es tractava realment d'un aguarà guazú (El rar... 2000).

Arran d'esta història la comunitat de Concepció del Bermejo va recrear antigues vivències assegurant que en altres èpoques era molt comú l'aparició dels *lobizones* en el poble.

A finals de l'any 2007 Candelaria, a la província de Misiones, tenia també un *lobizón*. Així, diversos veïns afirmaven haver vist un individu que reunia característiques semblants a la de la mítica criatura. D'acord amb la informació publicada pel diari local Actualitat *Sur*, un grup de joves del barri 36 habitatges de la localitat indicada van albirar un curiós ésser que “tenia cabell llarg, era barbut, es movia i feia gestos d'una manera molt poc comú” el que els va fer pensar en un home llop. Van intentar seguir-ho però cada vegada que s'acostaven a l'individu, este s'allunyava i finalment es va internar en la muntanya. Segons els testimonis no es va poder reconèixer este home, “es veia només l'embalum i hi havia molta olor de podrit i el gos que estava amb nosaltres va quedar embadalit, no va reaccionar” (Veïns... 2007), segons va comentar un dels testimonis. D'altra banda, la publicació de la notícia va facilitar que es comentara que en el barri d'Anselmo també va aparèixer algú amb estes característiques passejant-se pels carrers de bon matí.

Finalment arrebpleguem una notícia publicada l'any 2008 per Diari *Popular* i titulada “En Misiones va viure un *lobizón* magatzemista” ja que també aporta prou detalls del tipus de llegenda de què estem parlant, un fet viscut popularment més com una raresa natural que com un fenomen sobrenatural. Segons la notícia el secret s'havia guardat sota set claus durant més de 60 anys, en el marc d'un pacte entre tots els pobladors de la xicoteta localitat de Santa Inés, ubicada a la província del nord de Misiones.

Després d'eixe llarg i indestructible silenci, s'hauria conegut tota la veritat: durant dècades, en el lloc havia habitat un home *lobizón*, amb absoluta normalitat i el permís de tots els pobladors. Fins i tot, va arribar a manejar un magatzem d'abastiments generals i en nits de lluna plena s'allunyava el més possible de la zona per a no afectar els seus veïns.

Així ho va testimoniar en exclusiva Ramón Martínez, de 73 anys i oriünd del mencionat poble missioner, qui residia en el moment de l'exclusiva a la localitat bonaerensa de Rafael Castillo. “Per a tot el poble era normal que estiguera allí. Tots sabíem que ell era *lobizón*, i ell sabia

que nosaltres coneixíem el seu problema”, va dir l’home, que va viure a la província al·ludida fins als 13 anys (Afirmar... 2008).

“[...]Ningú no li tenia por, al contrari, ho respectàvem moltíssim. Era una persona correcta, educada i treballadora. El que tenia no era observat com un fenomen sobrenatural o demoníac, sinó com un problema per a la seua vida, quelcom que no tenia remei. Em permet trencar el silenci pactat en el poble perquè ja van passar molts anys i la seua memòria ho mereix” (Afirmar... 2008).

En el seu relat, l’home va explicar que junt amb la seua família, habitaven una casa ubicada a escassos 200 metres del negoci propietat de Santos Lluna, a qui no obstant això tots en el poble cridaven Don Pancho. “Quan jo vaig nàixer, en 1935, Don Pancho ja estava instal·lat. Mon pare Dionisio sempre ens explicava que havia arribat de sobte, després de comprar un petit terreny. Després, va fer-se sa casa. El particular és que l’havia alçat amb fang. En la meua infància acostumava, junt amb els altres xics, observar-lo construir el seu habitatge amb fang. Era l’única en la zona feta així, però la més bonica, pintada de blanc”, assenyalet Martínez (Afirmar... 2008).

“Es va armar un negoci prou productiu. Era un magatzem d’abastiments generals, perquè tenia des d’aliments fins a ferramentes. Venien de tots costats a comprar-li. En aquella època tindria uns 45 anys. Era un home prim, alt i amb el pèl llis. No parlava molt, però es prenia el seu temps per a explicar les característiques de tot el que venia. Atenia sol, perquè mai no va formar família” (Afirmar... 2008).

Martínez, segons pareix emocionat al recordar aquells anys de la seua infància, també va detallar que “era una persona molt agradable, mai no estava de mal humor, i sempre estava correctament vestit, amb la seua camisa marró per atendre els clients”. No obstant això, l’home va recordar un element estrany, tal vegada l’únic als ulls dels veïns de Santa Inès. “No deixava que el toquessin, i ell es cuidava molt de fregar la gent. A més, tenia una olor particular, com el que pot tenir un animal. No era desagradable, simplement excepcional. No era una aroma humana, encara que tampoc desagradable” (Afirmar... 2008)

“Tot el poble sabia la seua història, era un tema que realment no inquietava a ningú, i d’esta manera sabíem que Don Pancho tenia un ritual, que repetia tots els dijous a la vesprada”. Així, “al voltant de les 17h, tancava el seu negoci i desapareixia, i tornava acabat de l’altre

dia, de bon matí, i a les 8.30 obria el seu magatzem”, i “de vegades, tenia rastres en el seu cos que no ho havia passat bé en la seua transformació, llavors atenia amb esgarrapades, blaüres, benes en el cos o amb problemes per a caminar, però ningú no li preguntava res, per respecte” (Afirmar... 2008).

“Com a màxim el que s’escoltava en eixos divendres eren comentaris entre els veïns, els que s’assabentaven de les ferides de Don pancho, però res més. Se sabia que se n’anava els dijous aviat, perquè a boca de nit es transformava en *lobizón*, i com no volia provocar problemes en el poble, s’allunyava tot el que podia de la zona” (Afirmar... 2008).

Martínez també va definir el magatzemista com “una persona extremadament organitzada, que no deixava res alliberat a l’atzar, per això es prenia el treball d’abandonar el poble molt abans del procés”, puntualitzant que “Don Pancho tenia la virtut de saber manejar el seu inconvenient, i mai no va deixar que afectara els seus veïns, la prova és que els nostres pares ens manaven realitzar compres al seu magatzem sense majors recomanacions” (Afirmar... 2008).

Juan de Dios Álvarez-Weiss

Referències

- «Afirmar en periódico porteño que en Santa Inés vivió un lobizón» (2008). Misionesonline [en línia] (17 de setembre). Disponible a: <www.misionesonline.net/paginas/detalle2.php?db=noticias2007&id=121079>. Consulta: 17 de setembre de 2008.
- Juan Bautista Ambrosetti (1896). «El lobisome». *Anales de la Sociedad Científica Argentina*, vol XLI.
- «Assista à Revista RPC deste domingo» (2012). *Redeglobo.globo.com* [en línia]. (1 d’abril). Disponible a: <<http://redeglobo.globo.com/platb/rpctv-revistarp/2012/04/01/assista-a-revista-rpc-deste-domingo-1>>. Consulta: 17 de maig de 2014.
- Martha Blache (1982). *Estructura del miedo. Narrativas folklóricas guaranítics*. Buenos Aires: Plus Ultra.
- «Concepción del Bermejo convulsionada por la aparición de un lobizón» (2000). *Diario Norte* [en línia]. (23 de juny). Disponible a: <http://www.diarionorte.com.ar> Consulta: 23 de juny de 2000.

- Andrés I. Flores (1972). «De la leyenda al Padrinazgo Presidencial». *Mundo Policial*, 71 (febrer-abril).
- «El raro Aguará Guazú puede ser el “lobizón” de Concepción de Bermejo». *Diario Norte* [en línea]. (29 de juny). Disponible a: <http://www.diarionorte.com.ar> Consulta: 29 de juny de 2000.
- Jorge Fondebrider (2004). *Licantropía. Historias del hombre lobo en occidente*. Buenos Aires. Adriana Hidalgo. (El otro lado/ clásicos).
- “São Gonçalo dos Campos: Lobisomem tira o sono de moradores da cidade” (2014). *noticiasdealagoinhas.com.br* [en línea]. < <http://www.noticiasdealagoinhas.com.br/05/02/2014/sao-goncalo-dos-campos-lobisomem-tira-o-sono-de-moradores-da-cidade>>. Consulta: 17 de maig de 2014.
- «[Los profesionales del laboratorio de la policía provincial descartaron ayer que las muestras de sangre analizadas correspondan a un ser humano]» (2000). *Diario Norte* [en línea]. (30 de juny). Disponible a: <<http://www.diarionorte.com.ar>>. Consulta: 30 de juny de 2000.
- «Vecinos de Candelaria aseguran haber visto al hombre lobo» (2007). *Misionesonline* [en línea], (24 de diciembre). Disponible a: <www.misionesonline.net/paginas/detalle2.php?db=noticias2007&id=105351>. Consulta: 25 de diciembre de 2007.
- Berta E. Vidal de Battini (1984). *Cuentos y leyendas populares de la Argentina*. Vol VIII. Buenos Aires: Ediciones Culturales Argentinas.